МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Львівський національний університет імені Івана Франка

Факультет журналістики

Кафедра радіомовлення і телебачення

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЛЕКЦІЙНИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ «ОСНОВИ ДИКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»

для студентів факультету журналістики

Львів – 2019

Рекомендовано до друку
кафедрою радіомовлення
і телебачення
Протокол №7 від 8.02.2019 р.

Уклав **Орест Павлович Гарда**
Відповідальний за випуск **В. В. Лизанчук**
Редактор **Н. Є Михайличенко**
Комп'ютерне верстання **І. О. Пикус.**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЛЕКЦІЙНИХ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ «ОСНОВИ ДИКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»

для студентів факультету журналістики

Підписано до друку . Формат 60х84⁄16
Тираж 100 прим. Замовл.

Малий видавничий центр факультет журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка
79044, Львів, вул. Генерала Чупринки,49.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Основи дикторської майстерності»

1.МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою дисципліни „Основи дикторської майстерності” є вивчення техніки мовлення як потрібної передумови словесної дії та особливостей телевізійного і радіокомунікування, опанування студентами нормативністю літературної мови (орфоепічною, орфографічною, граматичною, лексичною), щоби якнайточніше доносити до радіослухачів і телеглядачів зміст журналістських матеріалів і таким чином сприяти формуванню в реципієнтів морально-духовних, національно-громадянських переконань. Адже слово, підкреслював видатний педагог В. О. Сухомлинський, – це найточніший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої струни людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна і спотворити її. Тож оволодіймо цим різцем так, щоб наші уста творили тільки красу.

Вчення дисципліни передбачає виконання таких **завдань:**

- Зрозуміти природу красномовства, привернути увагу до трьох основних передумов майстерності: володіння технікою мовлення, психологічні засади підготовки і сприймання теле- та радіопередач, змістове наповнення журналістських матеріалів.
- Осмислити мовленнєві вимоги, які передбачають вираження журналістської думки в яскравій, зрозумілій реципієнтам, дієвій словесній формі.
- Опанувати особливості читання творів різних жанрів.
- Опанувати систему комунікативних якостей мовлення: правильність, виразність, стислість, доцільність.

- Усвідомити, що усне мовлення теле- та радіожурналіста має бути цікавим, інформаційно насиченим, тактовним, зрозумілим для реципієнтів із урахуванням їх вікових особливостей, інтелектуально-емоційних прагнень.
- Знати умови ефективної комунікації, яка характеризується взаємодією двох мовних поведінок – журналіста й аудиторії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни „Основи дикторської майстерності" студент повинен **знати:**

- вимоги до високої культури мовної підготовки теле- та радіоматеріалів, адже українська мова – це дім нашого буття. Мова – найважливіша частина професійної майстерності журналіста, вона визначає рівень його свідомості, самовиявлення, світосприймання, є важливим показником життєздатності й духовності;
- комунікативні якості теле- та радіомовлення, а саме:

а) *правильність* – володіння нормами літературної мови. Правильне мовлення впливає на свідомість людини, активізуючи роботу лівої півкулі головного мозку. Але для того, щоб воно стало дієвим, воно повинно бути виразним;

б) *виразність* – комунікативна якість, завдяки якій здійснюється вплив на емоції та почуття аудиторії, бо за її допомогою активізується робота правої півкулі головного мозку. До засобів виразності належать порівняння, епітети, метафори, інтонація, тембр голосу, темп мовлення, дикція, приказки, прислів'я, афоризми, крилаті слова та вирази, звертання, риторичні запитання, інверсія, градація, повтор, період тощо;

в) *ясність* забезпечує адекватне розуміння журналістського матеріалу і його сприймання. Причинами неясності мовлення є порушення мовцем норм літературної мови, перенасичення термінами, іноземними словами, англіцизмами, русизмами тощо. Ясність мовлення багато в чому зумовлена точністю мовлення;

г) *точність* виявляється у використанні слів у повній відповідності з їх

значеннями. Точність мовлення журналіста забезпечується як екстралінгвістичними, так і лінгвістичними умовами, глибоким знанням предмета мовлення, його україноцентричною спрямованістю, багатством словникового запасу, конкретною назвою предметів, фактів, подій, явищ;

г**)** *стислість* виявляється у відборі журналістом мовних засобів для вираження головної думки матеріалу;

д**)** *доцільність* – це особлива організація мовних засобів, яка зумовлює відповідність мовлення меті журналістського теле- та радіоматеріалу;

- специфіку мовленнєвих вимог, які фокусують цінний досвід різних лінгвістичних дисциплін (стилістика, прагматика, основи культури мовлення, лінгвістика тексту та ін.) щодо створення повноцінної комунікації і завдяки цьому стає тією базою, що дозволяє журналістові оволодіти грамотним процесом говоріння (як уникнути комунікативних провалів, помилок і навіть піднятися до рівня мистецтва живого слова (отримання етико-естетичного задоволення від свого та чужого мовлення)).

У результаті вивчення навчальної дисципліни „Основи дикторської майстерності” студент повинен **уміти**:

- провести «скелетування» матеріалу для визначення основної події та логічних центрів;
- аналізувати комунікативні якості журналістів, теле- і радіопередач, визначивши правильність, виразність, ясність, точність, стислість і доцільність інформування;
- правильно користуватися органами мовлення (дихальними, голосовими, артикуляційними), щоби теле- і радіоматеріали, які готують і транслюють журналісти, якнайточніше були сприйняті аудиторією;
- на високому інтонаційно-інтелектуальному рівні прочитати вірш, уривок з прозового твору, приказки, прислів’я, скоромовки, що сприятиме виробленню техніки мовлення;
- записуючи свою розповідь у телерадіостудії, повноцінно

засвоювати та використовувати засоби інтимізації, до яких належать: довірливий лад мови, лірично-інтимний, елегійно-урочистий, молитовно-благальний, епічно-розповідний, зухвалий, жартівливий, захоплений, докірливий, гнівний, зневажливий, специфічно „рекламний” та інші мовностилістичні колорити;

- розрізняти багатогранну структуру і комунікативну специфіку усного мовлення, які існують і функціонують у різних сферах суспільно-політичного, національно-духовного життя українців;
- сприймати звукове мовлення теле- і радіоканалів як цілісний відрізок мовленнєвого потоку, де є своя гра темпоритмів, темброві забарвлення, модуляції голосу, від яких також залежить ефективність впливу теле- і радіопередач;
- готувати теле- і радіопередачі так, щоби всією манерою виступу перед мікрофоном і телекамерою журналіст ґрунтовно доносив до реципієнтів змістове наповнення матеріалу;
- уважно „слухати” себе, схарактеризувати свій голос, свою манеру розмовляти, зіставляти своє мовлення із мовленням інших теле- і радіожурналістів, щоби найефективніше доносити соціально важливу інформацію до серця і розуму кожного телеглядача і радіослухача.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПРИНЦИПИ ПЕРЕКОНУВАННЯ ТЕЛЕРАДІОСЛУХАЧІВ ЖИВИМ СЛОВОМ

ТЕМА 1: ***Комунікативні якості усного журналістського мовлення***

Жива мова невіддільна від самої людини, від її свідомості, мислення, переживань. Взаємозв’язок внутрішньої та зовнішньої мов. Майстерність журналістського мовлення ґрунтується на глибокому розумінні предмета мовлення – загальній культурі, світогляді, інтелектуальних здібностях, професійній підготовці, мотивації цілеспрямованої, продуктивної діяльності стосовно донесення до реципієнтів соціально-важливої інформації.

ТЕМА 2: ***Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста***

Сприймання телерадіожурналістського матеріалу залежить не лише від актуальності теми і змісту, а насамперед від точності висловлювання, яка забезпечується наполегливим тренуванням. Перетворення змісту журналістського твору на живий малюнок мовленнєвими засобами. Монологічна художня мова. Побудова розповіді про пережите, авторська мова від першої особи, що спричинює єдність думки і виразу. Діалогічне мовлення сприяє упорядкуванню розповіді, активності думки, створенню образного бачення, інтенсивності почуттів, які супроводжуються розподіленою увагою.

ТЕМА 3: ***Словесне втілення журналістського задуму***

Особливість реалізації задуму телерадіожурналіста в тому, що головним виражальним засобом є слово. Тому важливо глибоко відчути сутність матеріалу, позбутися орфоепічних помилок, логічно будувати фрази, створити належний психологічний стан, що дасть можливість журналістові почуватися максимально природно, вільно, комфортно, відчувати очікування аудиторії. Важливо при цьому плекати красу української мови як глибинного національного коду.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МИСЛЕННЄВО-МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕЛЕРАДІОЖУРНАЛІСТА

ТЕМА 4: ***Вербальні і невербальні засоби впливу на телерадіоаудиторію***

У нинішніх умовах чужомовної експансії „вухо” багатьох байдуже до мелодій української мови, а новітні технології, серед яких надзвичайно небезпечними для формування українського звукового простору є аудіовізуальні засоби, чимало з яких, на жаль, продукують нові форми лінгвоциду. У цьому контексті надзвичайно важливо, щоби студенти професійно оволоділи усним телерадіомовленням, яке складається з вербальних (словесних) й невербальних (жести, міміка, поза, хода, дихання, покашлювання, погляд, інтонація, акустичні засоби тощо) засобів передачі

інформації. Процес навчання охоплює фонетичну систему та артикуляційну базу сучасної літературної мови, єдині норми вимови, що є свідченням мовної культури телерадіожурналіста.

ТЕМА 5: ***Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру***

Актуальність риторики (красномовства) зумовлюється універсальністю й феноменальністю української мови, адже мова підносить людину, в тому числі телерадіожурналіста, над світом природи, виділяє її як інтелектуальний феномен, який здатний пізнавати, освоювати і творити світ. Українська мова дає можливість людині реалізувати себе як духовну особистість, ідентифікуватися з власним „Я", колективом, телерадіоаудиторією, суспільством, нацією. Мова моделює вчинки, щоденну прагматику. Знецінення журналістами мови знецінює їх самих як мовців, виразників морально-духовної культури.

Телерадіожурналісти покликані своїми матеріалами підтримувати у глядачів, слухачів стан психологічної впевненості, рівноваги, відчиняти вікно життєвої перспективи, духовної опори.

ТЕМА 6: Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством

Щоби телерадіожурналісти ефективно донесли до реципієнтів свої твори, то вони повинні добре володіти навичками красномовства. Тому потрібно добре знати функції дихальних органів, оскільки для того, щоб гарно говорити, треба мати правильне (фонаційне) дихання, його потрібно виробляти. Важливою частиною органів мовлення є також голосові органи (голосові зв'язки). Голос має силу, висоту й забарвлення. Сила голосу залежить від сили потоку повітря, що його видихає людина, розвитку голосових зв'язок, а також від стану резонансних порожнин під голосовими зв'язками. Чоловіки, як правило, мають нижчий голос, а жінки – вищий. Телерадіожурналіст повинен володіти таким голосом, щоби глядачі, слухачі його чули, розуміли й

сприймали. Складовою частиною органів мовлення є органи артикуляції, до яких належать усі органи мовлення, що розміщені над гортанню: губи, щелепи, верхні й нижні зуби-різці, м'яке і тверде піднебіння, язичок і язик. Дефекти мови, так звану шепелявість, гаркавлення, гугнявість та ін., можна усунути шляхом тренування у поєднанні з правильною артикуляцією.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
	90	11	11			68						
Змістовий модуль 1. ПРИНЦИПИ ПЕРЕКОНУВАННЯ ТЕЛЕРАДІОСЛУХАЧІВ ЖИВИМ СЛОВОМ												
Тема 1. **Комунікативні якості усного журналістського мовлення**	20	2	2			12						
Тема 2. **Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста**	18	2	2			11						
Тема 3. **Словесне втілення журналістського задуму**		2	2			11						
Разом – зм. модуль 1	38	6	6			34						
Змістовий модуль 2. МИСЛЕННЄВО-МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕЛЕРАДІОЖУРНАЛІСТА												
Тема 4. **Вербальні і невербальні**	18	2	2			11						

засоби впливу на телерадіоаудиторію												
Тема 5. **Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру**	17	2	2			11						
Тема 6. **Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством**	17	1	1			12						
Разом – зм. модуль 2	52	5	5			34						
Усього годин	90	11	11			68						

Теми лекцій

Тема 1. **Комунікативні якості усного журналістського мовлення**

(2 години)

1. Сутність мовленнєвого закону.
2. Система комунікаційних якостей теле- і радіоматеріалів.
3. Розуміння предмету „усне мовлення”.
4. Мотиваційна діяльність теле- і радіожурналіста.

Тема 2. **Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста**

(2 години)

1. Вимоги до виступу перед мікрофоном і телекамерою.
2. Особливості діалогу теле- і радіожурналіста із безпосереднім співрозмовником і аудиторією.
3. Передумови єдності думки і висловлювання.

4. Причини, що зумовлюють неясність мовлення.

Тема 3. **Словесне втілення журналістського задуму**

(2 години)

1. Головні психологічні засади мовлення по радіо і телебаченню.
2. Глибоке розуміння сутності теле- і радіоматеріалу.
3. Взаємодія двох поведінок – телерадіожурналіста й аудиторії.
4. Гнучкість думки і виразність висловлювання.

Тема 4: **Вербальні і невербальні засоби впливу на телерадіоаудиторію**

(2 години)

1. Інтелектуальна насиченість теле- і радіожурналістського матеріалу.
2. Особливості слова і зображення в теле- і радіокомунікації.
3. Невербальні засоби – серце і розум живої мови.
4. Мовностилістичні колорити усного мовлення.

Тема 5: **Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру**

(2 години)

1. Українська мова – дім нашого морально-духовного і національного буття.
2. Лексика і фразеологія теле- і радіожурналіста у процесі формування українського національно-духовного середовища.
3. Комунікативна специфіка впливу усного мовлення на розум і волю теле- і радіоаудиторії.
4. Професійне українське мовлення в теле- і радіоефірі – найголовніша умова утвердження соборної української України.

Тема 6: **Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством**

(1 година)

1. Комунікативні якості усного мовлення: правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність.
2. Функції дихальних органів телерадіожурналіста.
3. Голосові органи (голосові зв'язки).
4. Органи артикуляції.
5. Подолання дефектів мовлення.

4.ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Комунікативні якості усного журналістського мовлення	2
2.	Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста	2
3.	Словесне втілення журналістського задуму	2
4.	Вербальні і невербальні засоби впливу на телерадіоаудиторію	2
5.	Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру	2
6.	Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством	1

Тема 1. **Комунікативні якості усного журналістського мовлення**

Питання для дискусії на практичному занятті

1. Схарактеризувати мовленнєвий закон.
2. На чому ґрунтується майстерність усного журналістського мовлення?
3. Які основні засоби донесення до реципієнтів змісту теле- і радіоматеріалів?
4. Професійна мотивація журналістського усного мовлення.

Список рекомендованої літератури

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів, 1990.
2. Бахтин М. М. Проблемы речевых жанров / М. М. Бахтин. – М., 1986.
3. Колшанський Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М., 1984.
4. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики: підручник / В. В. Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – С. 60–80.
5. Ревуцький Д. Живе слово / Д. Ревуцький. – Львів, 2001.
6. Ровенчак О. Слово має визволяти, а не поневолювати / О. Ровенчак // День. – 2008. – 3 жовт.
7. Сагач Г. М. Риторика : навч. посібник для студентів серед. і вищ. навч. закладів. – вид. 2-ге, перероб. і доп. / Г. М. Сагач. – К. : Видавничий Дім „Ін Юре”, 2000. – С. 108–113.

Тема 2. **Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста**

Питання для дискусії на практичному занятті

1. Особливості виступу теле- і радіожурналіста перед мікрофоном і телекамерою.
2. Складники майстерності усного мовлення.
3. Діалогічний характер мовлення по радіо і телебаченню.
4. Що забезпечує єдність думки і висловлювання?

Список рекомендованої літератури

1. Бугрим В. Журналіст на телеекрані / В. Бугрим. – К., 2000.
2. Дейнегіна Т. О. Майстерність телеведучого: вступ до спеціальності : навчальний посібник / Т. О. Дейнегіна. – Луганськ : ТОВ „Віртуальна реальність”, 2010. – 332 с.
3. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник / З. Є. Дмитровський. – Львів, 2006. – С. 17–33.

4. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – 2-е вид., переробл. і допов. – Л. : ПАІС, 2004. – С. 130–141.
5. Лизанчук В. В. Журналістська майстерність: підручник / В. В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 376 с.
6. Ножин Е. А. Мастерство устного выступления / Е. А. Ножин – М. : „Политиздат”, 1989.
7. Платон. Діалоги / Платон. – К., 1995.
8. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К., 2001. – 206 с.
9. Томан І. Мистецтво говорити : пер. з чес. / Іржі Томан. – К. : Політвидав України, 1989. – 293 с.

Тема 3. **Словесне втілення журналістського задуму**

Питання для дискусії на практичному занятті

1. Схарактеризувати психологічні засади мовлення по радіо і телебаченню.
2. Окреслити мотиви створення теле- і радіоматеріалів.
3. Мовностилістичні вимоги до написання матеріалів для радіо і телебачення.
4. Які особливості усного мовлення треба враховувати під час створення телевізійних і радіопередач?

Список рекомендованої літератури

1. Дворянин П. Звукова атмосфера у радіотворчості / П. Дворянин // Теле- та радіожурналістика. – 2009. – Вип. 8. – С.145–150.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – 2-е вид., переробл. і допов. – Л. : ПАІС, 2004. – С. 64–73.

3. Іванов В. Ф. Журналістська етика : підручник / передмова В. П. Мостового. – 2-ге вид., випр. / В. Ф. Іванов, В. Є. Сердюк. – К. : Вища школа, 2007. – 231 с.
4. Лизанчук В. В. Психологія мас-медіа: підручник / В. В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 23–98.
5. Михайлин І. Л. Основи журналістики: підручник. − 5-те вид., перероб. та доп. / І. Л. Михайлин. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – С. 287–316.
6. Сербенська О. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою / Олександра Сербенська // Телевізійна й радіожурналістика: зб. наук.-метод. праць. – Львів, 2002. – Вип. 4. – С.121–127.
7. Сербенська О.А. Телевізійний текст як об'єкт вивчення / В. Бабенко, О. Сербенська // Теле- та радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 8. – Львів, 2009. – С.105–118.
8. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : посібник. – 2-ге вид., доповн. і переробл. / А. В. Яковець. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія", 2009. – С.18–53.

Тема 4: **Вербальні і невербальні засоби впливу на телерадіоаудиторію**

Питання для дискусії на практичному занятті

1. Схарактеризувати виражальну палітру радіо і телебачення.
2. Чому слово − головний виражальний засіб радіо?
3. Яка роль невербальних засобів у теле- і радіокомунікуванні?
4. Особливості взаємодії вербальних і невербальних засобів спілкування.

Список рекомендованої літератури

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології / Ф. Бацевич. – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2000. – 237 с.
2. Корж Н. Г. Із скарбниці античної мудрості / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – Київ, 1988.

3. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики: підручник / В. В. Лизанчук. – К.: Знання, 2006. – С. 12–80.
4. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – С.190–227.
5. Сагач Г. М. Мистецтво ділової комунікації / Г. М. Сагач. – К., 1995. – 180 с.
6. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К., 2001. – 206 с.
7. Сердюк О. П. Основи управління комунікативним процесом. – К. : ІЗМН, 1998. – 240 с.
8. Чмут Т. К. Культура спілкування: навч. посіб. для студентів і викладачів вищих навчальних закладів / Т. К. Чмут. – Хмельницький : „ХІРУП", 1999.

Тема 5: **Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру**

Питання для дискусії на практичному заняттi

1. Українська мова – життєдайне джерело існування нації.
2. Схарактеризуйте роль телебачення і радіомовлення в системі формування української національної ідентичності.
3. Складники позитивного впливу усного мовлення теле- і радіожурналістів на реципієнтів.
4. Проблеми утвердження повсюдного функціонування української мови в теле- і радіоорганізаціях.

Список рекомендованої літератури

1. Дзюба І. Мова і гримаси суспільства / І. Дзюба // Літературна Україна. – 2003 р. – 20 берез.
2. Лемко І. Коли надламано духовний стрижень народу / І. Лемко // Дзвін. – 2016. – № 3. – С. 121–135.

3. Лизанчук В. Творімо разом Україну! : монографія / В. Лизанчук. – Львів : ПАІС, 2009. – 452 с.
4. Лизанчук В. Інформаційна безпеки України : теорія і практика : підручник / Василь Лизанчук. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – С.181–286, 579–677.
5. Масенко Л. Європейська хартія як інструмент розколу країни / Л. Масенко // День. – 2012. – 6 верес.
6. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація : статті і фрагменти / О. Потебня. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1992. − 157 с.
7. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К., 2001. – 206 с.
8. Фаріон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської (з)ради / І. Фаріон // За вільну Україну. – 2002. – 13 листоп.
9. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) / О. Федик. – Львів : Місіонер, 2000. – 300 с.

Тема 6: **Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством**

Питання для дискусії на практичному занятті

1. Схарактеризуйте комунікативні якості усного мовлення.
2. Назвати функції дихальних органів.
3. Особливості фонаційного дихання.
4. Голосові зв'язки й органи артикуляції.
5. Як подолати дефекти мовлення?

Список рекомендованої літератури

1. Гладишева А. О. Сценічна мова / А. О. Гладишева. – К., 1996.
2. Карасьов М. М. Станіславський і сценічна мова / М. М. Карасьов. – К. : Мистецтво, 1963. – 160 с.

3. Лизанчук В. В. Психологія мас-медіа: підручник / В. В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 5–71.
4. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – С.171–190.
5. Сагач Г. М. Риторика : навч. посібник для студентів серед. і вищ. навч. закладів. – вид. 2-ге, переробл. і доп. / Г. М. Сагач. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2000. – С. 73–116.
6. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К., 2001. – С. 55–65.
7. Сербенська О. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою / Олександра Сербенська // Телевізійна й радіожурналістика: зб. наук.-метод. праць. – Львів, 2002. – Вип. 4. – С.121–127.
8. Томан І. Мистецтво говорити: пер. з чес. / Іржі Томан. – К. : Політвидав України, 1989. – 293 с.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Комунікативні якості усного журналістського мовлення	12
2.	Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста	11
3.	Словесне втілення журналістського задуму	11
4.	Вербальні і невербальні засоби впливу на телерадіоаудиторію	11
5.	Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру	11
6.	Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством	12

Тема 1. **Комунікативні якості усного журналістського мовлення**

Опрацювання рекомендованої літератури до теми. Прослуховування теле- і радіопередач (чужих і власних), щоби визначити комунікативні якості мовлення: правильність, виразність, точність, стислість, доцільність. Вироблення вміння „слухати" себе й об'єктивно характеризувати свій голос, свою манеру розмовляти.

Тема 2. **Монологічне та діалогічне мовлення теле- та радіожурналіста**

Опрацювання рекомендованої літератури. Записати з ефіру монологічні і діалогічні теле- і радіопередачі, проаналізувати темпоритми, темброві забарвлення, модуляції голосу. Поліпшувати норми літературної вимови вправами за такою схемою:

- повноголосна вимова голосних у різних позиціях у слові;
- вимова йотованих голосних;
- вимова нескладових голосних;
- вимова шиплячих приголосних;
- вимова африкатів "дз" та "дж";
- вимова буквених сполучень "зш", "зж", "зч", "шті", "жці", "чці", "тці";
- вимова дієслівних закінчень "ться", "шся", "ов", "ав" тощо;
- вимова префіксів "роз", "без", "з", "над", "об", "від", "під", "перед", "між".

Тема 3. **Словесне втілення журналістського задуму**

Опрацювання рекомендованої літератури. Записувати на відео- і звуконосій власні теле- і радіоматеріали, розуміючи, що усне мовлення діє на слухача і глядача не тільки змістом, а всією манерою виступу. Тому потрібно виробляти інтонацію усного мовлення: вивчати напам'ять вірші, уривки з прозових творів, приказки, прислів'я, скоромовки, що сприяє виробленню техніки мовлення, його збагачуванню.

Тема 4: **Вербальні і невербальні засоби впливу на телерадіоаудиторію**

Опрацювання рекомендованої літератури. Аналіз, осмислення вербальних і невербальних засобів комунікації у власних матеріалах, а також у телевізійних і радіопередачах інших авторів. Долати неправильну артикуляцію звуків, опановувати засоби інтимізації, що є важливою передумовою поліпшення ефективності сприймання теле- і радіоматеріалів.

Тема 5: **Українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру**

Опрацювання рекомендованої літератури. Аналіз теле- і радіопередач на предмет культури мовлення: лексико-фразеологічна, граматична, орфоепічна та орфографічна внормованість, тобто вживання слів, їх форм, звуків, звукових комплексів, синтаксичних конструкцій відповідно до усталених норм, усунення мовних помилок, невиправданих запозичень (русизмів, англіцизмів), невдалих неологізмів, чужорідних елементів, вульгаризмів та ін. У такий спосіб студенти формуватимуть у себе естетику української мови, тобто здатність відчувати її красу, вишуканість, довершеність, розуміння, що мова є найважливішим засобом ідентичності, комунікації, основою безпеки нації і держави.

Тема 6: **Шляхи оволодіння теле- і радіожурналістами красномовством**

Опрацювання рекомендованої літератури. Записані на відеозвуконосій теле- і радіоматеріали (свої та чужих авторів) студенти уважно переглядають і слухають, щоби відшукати саме свій голос, уміти його розблокувати, зробити природним, приємним, зберігаючи українську національну специфіку мовлення. Для цього студенти опановують техніку мовлення, виробляють правильне дихання, здійснюючи такі практичні заняття:

- дихальні вправи для розвитку глибокого та об’ємного, безшумного вдиху;
- дихальні вправи на подовжений видих;

- вправи на активну роботу діафрагми;
- виявлення та закріплення правильної зони резонації розмовного голосу;
- тренаж розмовного голосу у вправах на зміну гучності та тональної висоти голосу;
- артикуляційна гімнастика;
- вправи на зняття зайвого м'язового напруження гортані, шиї, потилиці;
- активна вимова приголосних та ясна вимова голосних звуків окремо, у звукосполученнях та чистомовках;
- відпрацювання скоромовок у різних темпах мовлення.

6. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Головна мета виконання індивідуального завдання в тому, щоби студент добре опанував культуру усного мовлення. Для цього існують такі найважливіші шляхи:

а) систематичне вивчення напам'ять віршів, уривків прозових творів, приказок, прислів'їв, скоромовок, участь у хорі під керівництвом людини, яка розуміє, що значить „ставити" голос, правильно дихати;

б) аналіз теле- і радіопередач на предмет культури усного мовлення, для якого характерна спонтанність, адже журналіст часто думає не про те, як говорить, а про те, що скаже;

в) підготувати 4-5 власних інформаційних, аналітичних й художньо-публіцистичних матеріалів, переглянути і прослухати їх на практичному занятті, звернувши увагу на позитивні й негативні риси культури усного мовлення.

На основі аналізу теле- і радіопередач написати есей і записати його на відеозвуконосій про нинішні проблеми функціонування української мови на теле- і радіоканалах України.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Крім опанування теоретичного матеріалу на лекціях, важливими є практичні заняття, на яких студенти опановують особливості культури усного мовлення. Набуті на заняттях навички усного мовлення студенти закріплюють під час самостійної роботи.

8. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Навчальний модуль „Основи дикторської майстерності" оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Він складається із двох змістових модулів. Перший змістовий модуль „Принципи переконування телерадіослухачів живим словом" – 6 год. лекційних, 6 год. практичних і 33 год. самостійної роботи. Другий змістовий модуль „Мисленнєво-мовленнєва діяльність телерадіожурналіста" – 5 год. лекційних, 5 год. практичних і 35 год. самостійної роботи.

Передбачено **поточний, модульний** та **підсумковий** контроль (**іспит**).

Упродовж семестру студент може набрати **максимально 50 балів.**

Підсумкові знання студента за семестр можуть бути оцінені **максимально 100 балами.**

Поточний контроль та оцінювання

Під час поточного контролю студент може набрати **10 балів**:

- опрацювання рекомендованої літератури – **2 бали**;
- аналіз теле- і радіопередач на предмет культури усного мовлення – **4 бали**;
- читання власного матеріалу з певним інтонаційним малюнком – **4 бали.**

Перший модульний контроль та оцінювання

Під час першого модульного контролю студент може набрати максимально **15 балів.**

Студент виконує завдання на тему, яка зазначена під рубрикою „Студент повинен вміти".

Знання студента можуть бути оцінені **15 балами**, якщо:

- на високому інтонаційному рівні прочитано вірш або уривок з прозового твору;
- професійно проаналізовано культуру мовлення теле- і радіопередачі;
- з дотриманням орфоепічних норм, правильною вимовою окремих звуків, звукосполучень, нормативних наголошень начитано свій теле- і радіоматеріал;
- студент вдало використовує невербальні засоби під час створення теле- і радіоматеріалу.

Поточний контроль та оцінювання

Під час поточного контролю студент може набрати **10 балів**:

- опрацювання рекомендованої літератури – **2 бали**;
- аналіз теле- і радіопередач на предмет культури усного мовлення – **4 бали**;
- читання власного матеріалу з певним інтонаційним малюнком – **4 бали.**

Другий модульний контроль та оцінювання

Під час другого модульного контролю студент може набрати **максимально 15 балів.**

Студент виконує завдання на тему, яка зазначена під рубрикою „Студент повинен вміти”.

Знання студента можуть бути оцінені **15 балами**, якщо:

- на високому інтонаційному рівні прочитано вірш або уривок з прозового твору;
- професійно проаналізовано культуру мовлення теле- і радіопередачі;
- з дотриманням орфоепічних норм, правильною вимовою окремих звуків, звукосполучень, нормативних наголошень начитано свій теле- і радіоматеріал;
- студент вдало використовує невербальні засоби під час створення теле- і радіоматеріалу.

Отже, разом за семестр (поточний, модульний контроль) студент може набрати **максимально 50 балів.**

Під час іспиту студент може набрати **максимально 50 балів**.

Підсумковий результат знань студента може бути оцінений **максимально 100 балами.**

Оцінка **„відмінно" (90-100 балів)** виставляється студентові за такі теоретичні знання та практичні навики:

- ґрунтовне пояснення будь-якої теми з дисципліни „Основи дикторської майстерності";
- повне виконання індивідуального завдання:

а) на високому інтонаційному рівні прочитано вірш, уривок з прозового твору;

б) всебічно проаналізовано культуру усного мовлення теле- і радіопередачі;

в) професійно начитано текст власного теле- і радіоматеріалу;

- схарактеризовано засоби інтимізації усного мовлення в теле- і радіопередачах.

Допускаються деякі неточності, які не впливають на загалом високий рівень знань студента.

Оцінка **„дуже добре", „добре" (71-89 балів)** виставляється студентові за такі теоретичні знання та практичні навики:

- добре пояснення будь-якої теми з дисципліни „Основи дикторської майстерності";
- добре виконання індивідуального завдання:

а) на належному інтонаційному рівні прочитано вірш, уривок з прозового твору;

б) проаналізовано культуру усного мовлення теле- і радіопередач;

в) дохідливо начитано текст власного теле- і радіоматеріалу;

- схарактеризовано засоби інтимізації усного мовлення в теле- і радіопередачах.

Допускаються деякі неточності, які не впливають на загалом добрий рівень знань студента.

Оцінка **„задовільно" (51-69 балів)** виставляється студентові за такі теоретичні знання та практичні навики:

- посереднє пояснення будь-якої теми з дисципліни „Основи дикторської майстерності";
- поверхове виконання індивідуального завдання:

а) не зовсім виразно прочитано вірш, уривок з прозового твору;

б) не зовсім правильно проаналізовано культуру усного мовлення теле- і радіопередач;

в) не зовсім ясно начитано текст власного теле- і радіоматеріалу;

- не зовсім точно схарактеризовано засоби інтимізації усного мовлення в теле- і радіоматеріалі.

Оцінка **„незадовільно" (до 50 балів)** виставляється, якщо:

- жодна тема з дисципліни „Основи дикторської майстерності" не розкрита;
- не виконано жодного аспекту індивідуального завдання;
- не опрацьована рекомендована література.

9. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний контроль	Поточне оцінювання виконаних творчих завдань і самостійної роботи						Іспит	Сума
	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			50	100
	Т 1	Т 2	Т3	Т 4	Т 5	Т6		
20	5	5	5	5	5	5		

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою
	Іспит

90 – 100	відмінно
81-89	добре
71-80	
61-70	задовільно
51-60	
*	незадовільно з можливістю повторного складання
*	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Питання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте мовленнєвий закон з позиції вимог риторики.
2. Комунікативні якості теле- і радіоматеріалів.
3. Що таке правильність усного мовлення?
4. Суть комунікативної якості „виразність”.
5. Що зумовлює ясність теле- і радіокомунікації?
6. Чим зумовлена точність теле- і радіокомунікації?
7. Сутність „усного мовлення”.
8. Схарактеризуйте основні вимоги виступу перед телекамерою і мікрофоном.
9. Психологічні особливості діалогу перед мікрофоном і телекамерою.
10. Чому звукове мовлення сприймається на слух як цілісний відрізок мовленнєвого потоку?
11. Які причини зумовлюють неясність усного мовлення?
12. Від чого залежить єдність думки і висловлювання?
13. Яка особливість діалогу телерадіожурналіста з аудиторією?
14. У чому полягає взаємодія в ефірі телерадіожурналіста й аудиторії?
15. Назвіть особливості словесного втілення теле- і радіожурналістського задуму.
16. Чому інтонацію називають серцем і розумом живої мови, її „музикою”?

17. Як взаємодіють вербальні і невербальні засоби в теле- і радіоматеріалах?
18. Схарактеризуйте мовностилістичний колорит усного мовлення.
19. Чому українську мову називають домом нашого буття?
20. Які функції дихальних органів людини?
21. Назвіть і схарактеризуйте органи усного мовлення.
22. Як подолати мовні дефекти?
23. Чому модуляція голосу надає змістові мови теле- і радіоматеріалу ширшого значення?
24. Схарактеризуйте темп мовлення в інформаційних, аналітичних і художньо-публіцистичних теле- і радіожанрах.
25. Як навчитися точності висловлювання у теле- і радіопередачах?
26. Головні засади упорядкування мовлення у теле- і радіоефірі.
27. Схарактеризуйте функції української мови.
28. У який спосіб українська мова має стати національно-культурним полем телерадіоефіру?

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Студенти користуються матеріалами з монографій і статей до циклу лекцій, методичними порадами з курсу „Основи дикторської майстерності”, ознайомлюються й аналізують теле- і радіопередачі на предмет культури усного мовлення, тренують голос і дихальний апарат.

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів, 1990.
2. Бахтин М. М. Проблемы речевых жанров / М. М. Бахтин. – М., 1986.
3. Гладишева А. О. Сценічна мова / А. О.Гладишева. – К., 1996.
4. Дворянин П. Звукова атмосфера у радіотворчості / П. Дворянин // Теле- та радіожурналістика. – 2009. – Вип. 8. – С.145–150.

5. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник / З. Є. Дмитровський. – Львів, 2006. – С. 17–33.
6. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – 2-е вид., переробл. і допов. – Л. : ПАІС, 2004.
7. Карасьов М. М. Станіславський і сценічна мова / М. М. Карасьов. – К., Мистецтво, 1963. – 160 с.
8. Лизанчук В. В. Журналістська майстерність: підручник / В. В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 376 с.
9. Лизанчук В. Інформаційна безпека України: теорія і практика : підручник / Василь Лизанчук. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – С. 181–286, 579–677.
10. Лизанчук В. Творімо разом Україну : монографія / Василь Лизанчук. – Львів : ПАІС, 2009. – 452 с.
11. Ножин Е. А. Мастерство устного выступления / Е. А. Ножин – М. : „Политиздат”, 1989.
12. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація : статті і фрагменти / О. Потебня. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1992. – 157 с.
13. Ревуцький Д. Живе слово / Д. Ревуцький. – Львів, 2001.
14. Ровенчак О. Слово має визволяти, а не поневолювати / О. Ровенчак // День. – 2008. – 3 жовт.
15. Сагач Г. М. Мистецтво ділової комунікації / Г. М. Сагач. – К., 1995. – 180 с.
16. Сагач Г. М. Риторика : навч. посібник для студентів серед. і вищ. навч. закладів. – вид. 2-ге, переробл. і доп. / Г. М. Сагач. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2000.
17. Сербенська О. Актуальне інтерв’ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К., 2001. – 206 с.
18. Томан І. Мистецтво говорити: пер. з чес. / Іржі Томан. – К. : Політвидав України, 1989. – 293 с.

19. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) / О. Федик. – Львів : Місіонер, 2000. – 300 с.
20. Чмут Т. К. Культура спілкування: навч. посіб. для студентів і викладачів вищих навчальних закладів / Т. К. Чмут. – Хмельницький : „ХІРУП”, 1999.

Допоміжна

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології / Ф. Бацевич. – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2000. – 237 с.
2. Бугрим В. Журналіст на телеекрані / В. Бугрим. – К., 2000.
3. Дейнегіна Т. О. Майстерність телеведучого: вступ до спеціальності : навчальний посібник / Т. О. Дейнегіна. – Луганськ : ТОВ „Віртуальна реальність”, 2010. – 332 с.
4. Дзюба І. Мова і гримаси суспільства / І. Дзюба // Літературна Україна. – 2003. – 20 берез.
5. Іванов В. Ф. Журналістська етика : підручник / Передм. В. П. Мостового. – 2-ге вид., випр. / В. Ф. Іванов, В. Є. Сердюк. – К. : Вища школа, 2007. – 231 с.
6. Колшанський Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М., 1984.
7. Корж Н. Г. Із скарбниці античної мудрості / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – Київ, 1988.
8. Лемко І. Коли надламано духовний стрижень народу / І. Лемко // Дзвін. – 2016. – № 3. – С. 121–135.
9. Лизанчук В. В. Психологія мас-медіа: підручник / В. В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011.
10. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики: підручник / В. В. Лизанчук. – К.: Знання, 2006. – 628 с.
11. Масенко Л. Європейська хартія як інструмент розколу країни / Л. Масенко // День. – 2012. – 6 верес.

12. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003.
13. Михайлин І. Л. Основи журналістики: підручник. − 5-те вид., переробл. та доп. / І. Л. Михайлин. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – С. 287–316.
14. Платон. Діалоги / Платон. – К., 1995.
15. Сербенська О. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою / Олександра Сербенська // Телевізійна й радіожурналістика: зб. наук.-метод. праць. – Львів, 2002. – Вип. 4. – С.121–127.
16. Сербенська О.А. Телевізійний текст як об'єкт вивчення / В. Бабенко, О. Сербенська // Теле- та радіожурналістика. Збірник науково-методичних праць. – Випуск 8. – Львів, 2009. – С.105–118.
17. Сердюк О. П. Основи управління комунікативним процесом. – К. : ІЗМН, 1998. – 240 с.
18. Фаріон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської (з)ради / І. Фаріон // За вільну Україну. – 2002. – 13 листоп.
19. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : посібник. − 2-ге вид., доповн. і переробл. / А. В. Яковець. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія", 2009. – С.18–53.

12.ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. День: http://www.day.kiev.ua/
2. Дзеркало тижня: https://dt.ua/
3. Літературна Україна: http://litukraina.kiev.ua/
4. Українське Слово: http://ukrslovo.org.ua/
5. Слово Просвіти: http://slovoprosvity.org.ua/
6. За вільну Україну плюс: http://dedugan.livejournal.com/524195.html
7. Високий Замок: http://www.wz.lviv.ua/
8. Львівська Газета: http://www.gazeta,lviv.ua/
9. UA:Перший: http://1tv.com.ua/

10. Інтер: http://inter.ua/ru/
11. 1+1: http://www.1plus1.ua/
12. ТРК Україна: http://kanalukraina.tv/
13. НТА: http://nta.ua/
14. 12 канал: http://www.12-ua.tv/site/main.php
15. ZIK: http://zik/ua/